

АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ЯКІСТЬ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуто теоретичні питання підвищення якості підготовки фахівця у вищому навчальному закладі. Запропоновано авторське визначення поняття “якість професійної підготовки фахівця”. Висвітлено основні умови поліпшення результату професійної підготовки у вищому навчальному закладі, до яких віднесено такі чинники: викладач, навчальний процес, студент, матеріально-технічна база ВНЗ, інтеграція ВНЗ у зовнішнє середовище. Для кожного чинника виявлено визначальні причини: якість викладання безпосередньо залежить від педагогічної майстерності викладача, ефективність навчального процесу від змісту програм і методів викладання, для студента важлива його професійна мотивація, матеріально-технічна база ВНЗ визначається рівнем його фінансового забезпечення, а проведення практики – дає змогу інтегрувати ВНЗ в зовнішнє середовище. Отримані результати проілюстровано за допомогою причинно-наслідкової діаграми й діаграми Парето, що підтвердило авторське бачення впливу чинників на якість підготовки фахівця. Визначено основні умови досягнення якості освіти, реалізація яких призведе до підвищення результату підготовки фахівця, перспективні напрями подальших досліджень у сфері поліпшення якості вищої освіти.

Ключові слова: *якість, якість освіти, якість підготовки фахівця, навчальний процес, чинник, причинно-наслідкова діаграма, студент, викладач.*

Практично всі країни світу знаходяться в процесі постійного вдосконалення системи підготовки фахівців, яка б відповідала вимогам суспільства, виробництва та економіки. Різні за глибиною і характером здійснюваних заходів, процеси перебудови спрямовані на поліпшення якості підготовки фахівця. У створенні єдиного Європейського освітнього простору якість навчання відіграє ключову роль і розглядається як умова для довіри, доречності, мобільності, порівняння й привабливості в зоні європейської вищої освіти. Педагогічні дослідження щодо професійної підготовки фахівців завжди орієнтуються на підвищення її якості. Це завдання висувують державні документи (Національна доктрина розвитку освіти, укази президента України, Рішення колегії Міністерства освіти і науки України), стандарти вищої освіти, вимоги ринку праці. Якісна освіта сьогодні є основним інструментом стабільності та економічного зростання держави. А для вищого навчального закладу забезпечення якості підготовки фахівців означає підвищення рівня престижності ВНЗ.

Питання покращення результату освіти у вищій школі з різних аспектів (філософського, методологічного, педагогічного, соціологічного, управлінського, квалітологічного) у своїх публікаціях розглядають І. Анненкова, С. Архангельський, Ю. Бабанський, О. Волков, Ю. Дрешер, В. Зінченко, М. Каган, В. Краєвський, Л. Лосєва, В. Сластьонін, О. Субетто, Є. Хриков, Г. Чекаловська та ін.

Незважаючи на активне вивчення питання покращення підготовки фахівця, єдиного визначення поняття “якість підготовки фахівця” не існує. Для забезпечення рівня освіти майбутнього спеціаліста необхідно чітко розуміти, які чинники мають найбільше значення на результат цього процесу. Крім того комплексного аналізу щодо впливу кожного з чинників на якість освіти не здійснено. Тому основна *мета статті* – визначення категорії “якість підготовки фахівця” та аналіз основних чинників, які здатні покращити процес підготовки фахівця.

Покращення якісної характеристики підготовки студентів до професійної діяльності в сучасних дослідженнях тлумачаться неоднозначно. Науковці розглядають такі категорії: “якість освіти”, “якість вищої освіти”, “якість професійної освіти”, “якість підготовки фахівця”. На думку В. Зінченко, “якість освіти – це багатобічна категорія, яка органічно поєднує якісну реалізацію всіх складників навчально-виховного процесу та якість визначених результатів освіти, які відображають інтереси всіх зацікавлених суб’єктів” [5, с. 21]. Якість професійної освіти – це рівень відповідності професійної освіти поточним і перспективним завданням соціально-економічного розвитку суспільства [2, с. 121]. Ю. Дрешер під якістю підготовки фахівця розуміє відповідність рівня його підготовки вимогам професійного середовища, в якому йому доведеться працювати [4, с. 1]. Також у дослідженнях багатьох дослідників (І. Зимня, Л. Майборода, Н. Селезьнова, О. Субетто та ін.) простежується розрізнення якості освіти як процесу і як результату [7]. Ми згодні з таким трактуванням і вважаємо, що лише за умови високої якості навчального процесу у ВНЗ фахівець буде відповідати вимогам працедавця.

Отже, якість професійної підготовки фахівця – це рівень, який забезпечує фахівцю сукупність властивостей і характеристик, які зумовлюють його здатність відповідати вимогам, сформульованим в освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ), що відображає міру конкурентоспроможності на ринку праці.

Більшість дослідників вважають, що на якість професійної освіти впливають різні чинники. Однак у їх поглядах простежується певні розбіжності.

На думку О. Волкова, для покращення підготовки фахівця важливі організаційні, методичні й технологічні чинники [3, с. 110–112]. Незважаючи на те, що науковець виявив їх на основі міжнародних стандартів якості у сфері освіти, у їх формулюванні спостерігаються певні збіги: незрозуміло, до якої групи відносяться деякі з них. Наприклад, чинник “організація та зміст самостійної роботи студентів” – це організаційний чи методичний чинник?

В. Сафонова виділяє зовнішні та внутрішні чинники. До зовнішніх автор відносить міжнародні, національні й регіональні умови, а до внутрішніх – середовище ВНЗ [8, с. 38]. Однак, на нашу думку, таке розуміння є дещо розмитим. Наприклад, такий зовнішній чинник, як державні освітні стандарти, визначає зміст дисциплін і форми й методи їх викладання, що реалізуються у середовищі вишу.

Дослідниця Л. Лосєва виокремлює такі чинники підвищення якості підготовки фахівця: забезпечення якості змісту освіти; покращення методів і те-

хнологій навчання; досягнення якості результатів підготовки [6, с. 153]. З огляду на публікації, всі чинники впливу на якість підготовки фахівця В. Зінченко поєднує у три групи: 1) ті, що визначають зміст професійної підготовки, особливості її організації та реалізації; 2) чинники, що безпосередньо виявляються в освітньому процесі вишу; 3) чинники, що визначають результати навчального процесу [5, с. 35–36]. Як видно, пропозиції В. Зінченко та Л. Лосєвої певним чином збігаються. Ми умовно поділяємо ці чинники відносно ВНЗ на вхідні, внутрішні й вихідні. Хоча за змістом вони лише частково стосуються основного учасника підготовки фахівця – студента.

У “Великому тлумачному словнику сучасної української мови” поняття чинник подано як “умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис” [1, с. 1601]. Так, чинники впливу на якість підготовки студентів розглядаються як умови отримання висококваліфікованих фахівців з вищою освітою. З іншого боку, якщо ці умови не реалізуються з тих чи інших причин, то це призведе до незадовільної якості підготовки фахівця. У розумінні класичної теорії управління якість характеризується такими чинниками: 1) виконавці, 2) організація роботи, 3) сировина, 4) обладнання, 5) зовнішнє середовище. За аналогією ми визначили рушійні сили впливу на якість підготовки фахівця.

Так, виконавець у середовищі ВНЗ – це людина, яка здійснює навчання, тобто *викладач*. У першу чергу викладач має володіти знаннями з дисциплін, що викладає. Тобто мати відповідний професійний рівень, який ґрунтується на його кваліфікації (науковому ступені й ученому званні), професійних знаннях, прагненні до постійного вдосконалення (підвищення кваліфікації, участь у наукових проектах і конференціях). Дуже важливою для навчання є педагогічна майстерність викладача, яка базується на використанні ним інноваційних методик і технологій навчання, умінні доступно й цікаво викладати навчальний матеріал, комунікабельності, вимогливості до студентів. Ці якості формуються впродовж професійної педагогічної діяльності і, тому, визначаються досвідом роботи. Організаційно-методична робота педагога характеризується наявністю основних документів до дисципліни (навчальних і робочих програм), забезпечує освітній процес навчальними й методичними матеріалами (друкованими й електронними), зумовлює постійний контроль за рівнем оволодіння дисципліною. Найважливішою для підвищення якості підготовки є педагогічна майстерність викладача.

Організація роботи у ВНЗ реалізується в *навчальному процесі* підготовки фахівця, який ґрунтується на освітньо-кваліфікаційній характеристиці та типовій програмі. Ці нормативні документи визначають навчальний план зі спеціальності (місце курсу в плані, послідовність і тривалість вивчення дисципліни), зміст основних документів з дисципліни (навчальних і робочих програм), організаційні форми проведення занять, методи й технології навчання. Робоча програма зумовлює відповідність змісту навчальної дисципліни науковим досягненням, реалізацію та сутність теоретичної та практичної підготовки, організацію та зміст самостійної роботи студента. Як підкреслю-

ється у всіх публікаціях, присвячених якості освіти, важливим чинником для неї є своєчасний моніторинг: проведення поточного й підсумкового оцінювання, перевірка залишкових знань (комплексна контрольна робота, державний іспит), виконання курсових і дипломних робіт, науково-дослідна студентська робота та проходження професійної практики (виробничої, педагогічної, тощо). Не менш важливим для покращення результатів підготовки є оптимальна кількість студентів у групі, особливо це стосується практичних, семінарських і лабораторних занять, на яких студенти засвоюють важливі професійні уміння й навички. Всі ці чинники краще реалізуються завдяки якісному адмініструванню у вищому навчальному закладі. Найбільш значущими для підвищення якості навчального процесу є програми дисципліни, оскільки визначають зміст навчання, та методи навчання, оскільки реалізують основний процес підготовки фахівця.

По закінченні студент перетворюється у висококваліфікованого фахівця. На початку навчання у ВНЗ вирішальним для успішного навчання першокурсників є їх мотивація та рівень загальноосвітньої підготовки. Професійна мотивація – це рушійна сила будь-якого процесу, в тому числі й навчального. Підтримувати у студентів потребу в навчанні й зацікавленість у майбутній професії може лише викладач з високим рівнем педагогічної майстерності. Професійні якості краще виявляє у своїй діяльності творча особистість, формування якої ілюструє такий ланцюг: активність на заняттях → участь в олімпіадах → робота у творчих групах у процесі реалізації інтерактивних методів навчання (мозковий штурм, case-study, творчі проекти тощо) → наукова студентська робота → самостійність у виконанні курсових і дипломних робіт.

Обладнанням для ВНЗ є його *матеріально-технічна база*, розвинутість якої визначає успішність навчального закладу. Навчання проводиться в аудиторіях та на базу лабораторій, які становлять навчально-лабораторний фонд. Важливими засобами навчання студентів є навчально-методичні матеріали (книги, підручники, посібники, методичні рекомендації, збірники вправ і задач), які утворюють бібліотечний фонд вишу. Допоміжну дію викладачу в процесі навчання надають сучасні технічні засоби навчання – ТЗН (комп'ютери, мультимедіа проектори й екрани, інтерактивні дошки, епідіаскопи, DVD-програвач тощо) і програмно-інформаційне забезпечення (електронні підручники, електронні навчально-методичні комплекси, сайти підтримки дисциплін, мультимедійні комплекси тощо). Всі ці засоби обов'язково потребують удосконалення й оновлення, що неможливе без відповідного фінансового забезпечення. Саме цей чинник є визначальним для матеріально-технічної бази ВНЗ.

Зовнішнє оточення для вищого навчального закладу має важливе значення, що свідчить про *інтеграцію ВНЗ у це середовище*, без реалізації якої процес підготовки буде замкнений у закладі освіти та не відповідатиме вимогам ринку праці, держави й суспільства. До цього середовища відносяться: працедавці, підприємства, база практики, участь студентів у навчальних і наукових заходах. До того ж всі зазначені чинники певним чином стосуються

вже розглянутих нами: підприємства та працедавці визначають зміст професійної підготовки; завдяки базі практики реалізується практична підготовка фахівця в умовах, наближених до реальності; участь студентів у навчальних і наукових заходах сприяє їхньому творчому професійному розвитку. Наведена характеристика свідчить про те, що відповідна база практики є важливою умовою підвищення якості підготовки фахівця.

Отже, основними чинниками досягнення якості професійної підготовки є: викладачі, навчальний процес, студент, матеріально-технічна база ВНЗ, інтеграція ВНЗ у зовнішнє середовище.

З метою виявлення найсуттєвіших чинників, які впливають на покращення результату професійного навчання студентів, ми скористалися діаграмою Ісікави. Цей інструмент дає змогу визначити причинно-наслідкову залежність між процесом і результатом [9, с. 681]. У результаті була отримана діаграма, яка відображає основні чинники підвищення якості підготовки фахівця в комплексі та ілюструє найзначучі чинники цього впливу (рис. 1).

Рис. 1. Причинно-наслідкова діаграма досягнення якості підготовки фахівця

На основі кількості чинників, які забезпечують кожний з п'яти основних чинників досягнення якості підготовки, була побудована діаграма Парето (рис. 2).

Ця діаграма відображає головні чинники впливу на якість підготовки фахівця в середовищі ВНЗ: викладача й навчальний процес, оскільки саме на них впливає найбільша частка чинників.

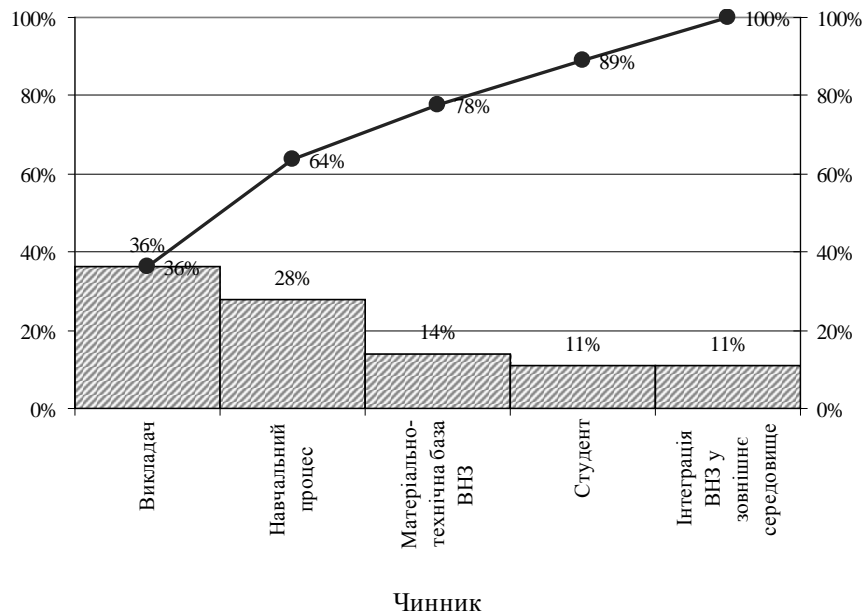

Рис. 2. Діаграма Парето

Висновки. Отже, в результаті дослідження сформульовано визначення поняття “якість підготовки фахівця”. Проведений аналіз дав змогу виявити основні чинники, що сприяють підвищенню якості підготовки фахівця: викладачі, навчальний процес, студенти, матеріально-технічна база ВНЗ, інтеграція ВНЗ у зовнішнє середовище. Головними умовами сприяння покращенню результату підготовки фахівців є викладачі й навчальний процес вищого навчального закладу. Отримані дані дають змогу проектувати вдосконалення процесу навчання майбутніх спеціалістів на основі підсилення впливу кожного з головних чинників, що є перспективним напрямом подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укл. і гол. ред. В.Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
2. Вишнякова С.М. Профессиональное образование : словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика / С.М. Вишнякова. – М. : НМЦ СПО, 1999. – 538 с.
3. Волков О.І. Система якості вищих навчальних закладів: теорія і практика / О.І. Волков, Л.М. Віткін, Г.І. Хімичева та ін. – К. : Наукова думка, 2006. – 301 с.
4. Дрешер Ю.Н. Подходы к проблеме оценки качества подготовки специалистов [Электронный ресурс] / Ю.Н. Дрешер // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы XVIII Международной Конференции “Крым 2011”. – М., 2011. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/interevents/crimea2011/disk/131.pdf>.
5. Зінченко В.О. Моніторинг якості навчального процесу у вищому навчальному закладі : монографія / В.О. Зінченко. – Луганськ : Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 360 с.
6. Лосева Л.П. Качество подготовки специалиста в системе высшего профессионального образования как объект управления / Л.П. Лосева // Молодой ученый. – 2011. – № 6. – Т. 2. – С. 152–155.
7. Майборода Л.А. Общая концепция и структура опережающего стандарта качества высшего образования и ее применения применительно к крестьянскому высшему об-

разованию / Л.А. Майборода, А.И. Суббето. – М. : Исслед. центр проблем качества подготовки спец., ПНИ, 1994. – 204 с.

8. Сафонова В.Є. Теоретичні підходи до аналізу чинників та умов впливу на якість вищої освіти / В.Є. Сафонова // Стратегія розвитку України. – 2011. – № 3. – С. 37–43.

9. Управление проектом. Основы проектного управления : учеб. для студентов вузов / [М.Л. Разу и др.]; под ред. М.Л. Разу. – М. : КноРус, 2006 – 759 с.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2014.

Пшеничная Е.С. Анализ факторов влияния на качество подготовки специалиста в высшей школе

В статье рассмотрены теоретические вопросы повышения качества подготовки специалиста в высшем учебном заведении. Предложено авторское определение понятия “качество профессиональной подготовки специалиста”. Выделены основные условия улучшения результата профессиональной подготовки в высшем учебном заведении: преподаватель, учебный процесс, студент, материально-техническая база ВУЗа, интеграция ВУЗа во внешнюю среду. Для каждого фактора выявлены определяющие причины, оказывающие, в свою очередь, наибольшее влияние на качество подготовки в целом: качество преподавания зависит от педагогического мастерства преподавателя, эффективность учебного процесса определяется содержанием программ и методами преподавания, для студента важна его профессиональная мотивация, качество материально-технической базы ВУЗа определяется уровнем его финансового обеспечения, а проведение практики – позволяет выполнить интеграцию ВУЗа во внешнюю среду наиболее эффективной. Проведенное исследование проиллюстрировано с помощью причинно-следственной диаграммы и диаграммы Парето, что подтвердило авторское видение влияния факторов на качество подготовки специалиста. Выявлены основные условия достижения качества образования, реализация которых приведет к повышению результата подготовки специалиста. Определены перспективные направления дальнейших исследований в сфере улучшения качества высшего образования.

Ключевые слова: *качество, качество образования, качество подготовки специалиста, учебный процесс, фактор, причинно-следственная диаграмма, студент, преподаватель.*

Pshenichna O. Analysis of factors affecting on the quality of specialist training in high school

The theoretical issues of improving the quality of specialist training in higher educational institution are discussed in the article. Based on publications, the author offers a definition of “quality of professional training of the specialist.” From the point of view of the author the implementation of various factors is important to improve the efficiency of professional education. By analogy with the classical theory of quality management the author highlighted the main conditions for improving the result of training in higher educational institution. Among them are the following five reasons: the teacher, the educational process, the student, material and technical base of the university, the integration of the university into the environment. The theoretical analysis allowed to identify for each factor determining causes, that in their turn, realize the greatest impact on the quality of training in general. Thus, the quality of teaching depends on the teacher’s pedagogical skills. Effectiveness of the educational process is primarily determined by the content of the training and work programs as well as by teaching methods. For the student his professional motivation is the most important. The quality of material and technical base of the university is defined by the level of its financial support. Holding of the practice in the most real conditions allows us to integrate the institution into the environment the most effectively. The study is illustrated by the cause and effect diagram, which confirmed the author’s vision of influence of factors on the quality of specialist training. Thus, we have identified the main conditions for achieving quality education, the implementation of which will result in higher specialist training, and not neglect – for it worse. The perspective directions for further research in the area of improving the quality of specialist training have been defined.

Key words: *quality, quality of education, quality of training, educational process, factor, causal and effect diagram, student, teacher.*